

Oorkonden en Mededelingen

HET VERWEERSCHRIFT VAN OPPERDEKEN

LUCAS VAN DE VELDE

Brugge, 1582-1584

1. *De Gebeurtenissen.*

Het hierna afgedrukte stuk is waarschijnlijk de verdediging van een vooraanstaande « collaborateur » uit de jaren 1578-1584, wanneer Brugge door de calvinisten was bezet.

Deze bezetting begon op 19 maart 1578 wanneer het Gents calvinistisch opperhoofd Ryhove, met een gewapende bende, door verraad te Brugge werd binnengelaten. Hij stelde terstond een krijgsraad van achttien mannen aan, die voor de veiligheid van de stad moesten instaan. En enkele dagen later veranderde hij ook de magistraat, waarin de calvinisten nu de meerderheid hadden.

Zowel de katholieke als de hervormde godsdienst werden toegelaten. Maar de calvinistische soldaten veroorzaakten gedurig moeilijkheden, totdat op 2 juni 1579 te Brugge een oproer uitbrak tegen de calvinisten. Dit oproer werd onderdrukt met de hulp van Schotse soldaten, die van buiten de stad ter hulp geroepen waren.

In 1581 werd koning Filips II van Spanje officieel vervallen verklaard als vorst over onze gewesten en werd de hertog van Alençon tot vorst van de Nederlanden uitgeroepen. Het duurde tot 30 maart 1582 vooraleer de notabelen te Brugge de eed van trouw aan het nieuwe staatshoofd moesten afleggen. Velen weigerden en werden uit de stad gewezen.

Maar de nieuwe vorst had weinig macht. Hij mocht niets ondernemen zonder de voorafgaande toestemming van de prins van Oranje. Daarom besloot hij, met zijn eigene Franse troepen de bijzonderste steden van ons land te veroveren. Zijn poging mislukte te Antwerpen en in de meeste steden. Ook te Brugge werd zijn poging verijdeld. Alençon werd verplicht met zijn troepen het land te verlaten en trok zich terug op Duinkerke.

Er begon verandering te komen in de toestand, wanneer op 7 juli 1583 Charles de Croy, prins van Chimay en zoon van de hertog van Aarschot die te Gent als katholiek gevangen zat, tot gouverneur van Vlaanderen benoemd was en zich te Brugge kwam vestigen. Hij nam de nodige maatregelen om Brugge te beschermen tegen de Spaanse troepen van Alexander Farneze, die stilaan een deel van Vlaanderen heroverde voor de koning van Spanje. In het geheim was Chimay de koning van Spanje genegen en op 16 maart 1584 zond hij een gezant naar Farneze. Vier dagen later liet hij te Brugge de bijzonderste calvinisten verbannen. Op 31 maart werd de godsdienstvrijheid te Brugge hersteld, waardoor de katholieke godsdienst, die sedert 1 februari 1580 verboden was, opnieuw mocht uitgeoefend worden.

Eindelijk, op 24 mei 1584, werd te Brugge de vrede afgekondigd en kwam de stad opnieuw onder het gezag van de koning van Spanje. Alleen de katholieke godsdienst werd nog toegelaten. De protestanten mochten de stad verlaten. Deze die geen aanstoot gaven mochten aldaar nog twee jaar verblijven om zich te verzoenen met de katholieke kerk. En de talrijke katholieke bannelingen keerden stilaan naar Brugge terug ¹.

2. De Rol van overdeken Lucas Van de Velde.

De hierachter afgedrukte « justificatie » van Lucas Van de Velde behandelt de periode van Kerstmis 1582 tot aan de terugkeer van de stad onder de gehoorzaamheid van de koning van Spanje, einde mei 1584. Het stuk berust op het Rijksarchief te Brugge, Brugse Vrije, Fonds Sanders n° 354.

Lucas Van de Velde was een Brugs drapier, die niet tot de calvinisten behoorde. Niettegenstaande de oppositie van bepaalde calvinisten, werd hij door de magistraat aangesteld tot deken van de wollewevers, die de opperdeken was van al de dekens van de Brugse ambachten.

1. H. Pirenne, *Histoire de Belgique*, Delen III en IV; *Custis, Jaerboecken der Stadt Brugge*, Deel II, Brugge 1785; J.P. Van Male, *Geschiedenis van Vlaanderen, 1566-1648*, uitgegeven door F. Van de Putte, Brugge 1842; G. Weyts, *Chronique flamande*, éditée par Em. Varenbergh, Brugge 1869; J. De Smet, *Het dagelijks leven van een Brugse kanunnik in de tweede helft van de XVIe eeuw*, in *Het Brugs Ommeland*, VII, 1967, pp. 67-74; Stadsarchief te Brugge, *Secrete Resolutieboek, 1575-1585*.

Wanneer de hertog van Alençon mislukt was in zijn poging om Antwerpen te bezetten, wilden de Brugse calvinisten hem trouw blijven. Maar Van de Velde, gevolgd door al de dekens van de ambachten, verzette zich ertegen. Hij verzette zich ook, met gunstig gevolg, tegen het oprichten van een landraad voor de zeventien Nederlandse provincies onder de prins van Oranje, evenals tegen de toekenning van een maandelijke toelage van 50.000 gulden om de calvinistische garnizoenen te betalen, en stelde voor liever vrede te sluiten met de koning van Spanje.

Wanneer de nieuwe gouverneur van Vlaanderen, de prins van Chimay, zich te Brugge kwam vestigen, nam hij Van de Velde op in zijn raad. Van de Prins bekwam hij dat ook de poorterij mocht deelnemen aan de wacht aan de stadspoorten, en dit om te beletten dat de vreemde soldaten nog meer calvinistische troepen te Brugge zouden binnenlaten.

In 1583, wanneer de magistraat van de stad door Chimay zou vernieuwd worden deed Van de Velde iedere nacht van honderd tot vierhonderd gewapende poorters rondgaan in de stad en op de vestingen om alle aanslagen van kwaadwilligen te voorkomen.

De soldaten van de prins van Chimay hadden een pater uit de abdij van St.-Andries aangehouden terwijl hij mislas. In liturgisch gewaad hadden zij hem door de stad naar de gevangenis geleid. Van de Velde bekwam zijn invrijheidstelling.

Korte tijd na de vernieuwing van de magistraat werd Van de Velde door de prins van Chimay aangesteld tot kapitein van de poorterij. Iedere dag moest hij verslag uitbrengen bij de prins. Maar het volk te Brugge stelde de kapitein verantwoordelijk voor het duur leven en het gemis aan werk. Het eiste vrede.

Van Kerstmis 1582 tot mei 1584 heeft Lucas Van de Velde al zijn krachten ingespannen om de stad Brugge terug te brengen onder het gezag van de koning. Hij had geen tijd om zich met zijn handel te bemoeien en heeft 3000 gulden verteerd om zijn huisgezin te onderhouden. Met vrouw en kinderen verkeerde hij dikwijls in levensgevaar uit oorzaak van de haat hem door de calvinisten toegedragen. En waar anderen voor een dergelijke opoffering beloond werden met een lijfrente, heeft hij geen enkele beloning ontvangen.

Alhoewel hij het niet vermeld, werd hij misschien verdacht van collaboratie met de calvinisten.

J. DE SMET

« *Justificatie* » van Lucas van de Velde.

Verclaers in 't corte van tghone ick, Lucas van de Velde, in 't jaer XV^c LXXXII ende ander naevolghende jaeren ghedaen hebbe omme de stede van Brugghe - die ick eeuwelicke goede affectie ghedreghen hebbe ende noch doe - te brynghen tot een goedt accordt van onsen natuerelicken prince, dewelcke alsdoe jehghens hem was opghestaen duer vele quaetwillighe ende diverssche inwoenders van diere, ende dat met hulpe van mynheere den prince van Simay, alsdoe gouverneur, die my ghemaect eene van zyne raedtsmannen, duer welcke negotiën ende goede debvoiren ic my dicwils ghestelt hebbe in duusent dangieren van te verliesen lyf ende goedt, nemaer ten laetsten duer Gods hulpe ende ander goede debvoiren es hendelinghe de voornoemde stede wederomme ghevallen in den bozem ende obediëntie van onsen gheduchten heere ende prince den conynck van Spaignien.

1. Eerst dient gheweten, hoe dat mynheeren van der wet der stede van Brugghe, den 1en septembre XV^c een [sic = 1581] zwoeren af den conynck van Spaignien ende deden eedt Ducq d'Alenson, zodat de ghemeenten daernaer meest alle ghelyck denzelven eedt oock moesten doen, up peyne van die daerjehghens waeren opposeerende binnen zonneshyn ghebannen buuten der voornoemde stede.

2. Ende alsoo ick van de Velde oock ghedachvaert wiert metten ghemeene poorterie om te compareren voor die van der wet, twelcke ick niet gheerne en dede overmidts de groote peyne die daerop ghestelt was, hebbe ghehoort de propositie dewelcke luyde dat eenyghelyck, wie hy waere, moeste renunchieren den eedt die hy ghedaen hadde den conynck van Spaignien ende eedt doen Ducq d'Alenson up peyne van te ruymen de stadt, daerder doen ter tyt vele waeren die denzelven eedt deden, nemaer ic vertreckende uuyt de camere ende commende uuyt de zale van den scepenhuuse, quam my een man van kennesse te ghemoete vraghende: « Wel Lucas hoe hebt ghy 't al ghemaect? », hoewel hy wel wiste dat ic den eedt contratrie niet gheerne doen en zoude. Daerop ic hem met vollen moede voor andtwoorde gaf luyde ende overluydt: « als 't moet zyn, zo moetet zyn », ende bem alzo van daeren vertrocken.

3. Nemaer alzo tzelve ghehoort wiert van twee van de principaelste protestanten ofte voorstaenders van de nieuwe religie, namelyck: Osten Taelboom ende Gillis Lem, wiert tzelve ghebrocht ende anghel-

dreghen an die van den collegie, waerom ick 's danderdaechs ontboden wiert by die van der wet aldaer my ghevraecht was, waeromme ic hadde ghezeit dat bedwanch was ende moeste zyn den eedt te doene, overmidts die van der wet alsoen niet en wilden dat men zulcx zeyde dattet moeste zyn ofte bedwanck was, nemaer dat men den eedt ghewillich moeste doen; waerop ic voor antwoorde gaf, dat daerop zulcke peyne niet op en stonde, ick en zodese niet doen, want het es een groote peyne dat men zeght ghy moet dien eedt doen ofte ghy moet de stadt ruymen, duer welcke woorden den burchmeestere Vroucsault gram up my uuyten collegie ghynck, ende bem alzo van daeren vertrocken, niet zonder groote peryckel van uuyter stadt ghezeit te zyne, duerdien ick altyts resisteerde jehghens denzelven eedt, nemaer, God lof, passeerde alzoo, omdat ic daer te vooren langhe ghekent hadde gheweest voor een man met eeren.

4. Voorts alzo men corts naer Baefmesse [1 okt. 1582] daernaer alle de dekens van de ambochten was vermaeckende, zo wiert ic, van de Velde voorseit, by die van den collegie ghemaect deken van de wullewevers, wesende overdeken van alle neerynghen der stede van Brugghe, twelcke myn styl ende neeringhe alsdoe was, denwelcken overdeken altyts in alle generale vergaderynghen eerst ghevraecht wort, ende alzo ic, zo voorseyt es, my altyts gheopposeert hadde jehghens den eedt, zo waeren vele van de wet die daeromme zwaricheden maecten als duerdien dat de ghemeenten my anseiden: « Hoe compt dat men zulcken papau overdeken maect », omme welcke occasie tzelve dekenschap wel twee maenden openstondt ende hadden geerne een ander in myn plaetse ghestelt, maer het scheen dat God zo gheschiet hadde dat ic moeste deken blyfven, ende van die tyt voorts, zo begonste allynxskens de zake te keeren, want in alle generale vergaderinghen, alsser eenighe propositiën vielen die teghens de religie ofte den conynck ghedaen wiert, daer jehghens was ic altyts resisterende ende tzelve defenderende met alle goede redenen, twelck mynheeren niet wel en greyde, ende quam alzo in huerlieder dignatie, nemaer en bleef daeromme niet af van met myn zaecten voorts te gaene, omme tzelve tot een goedt affect te brynghen, twelcke cordts daernaer gheschiede. God zy lof.

5. Voorts alzo Ducq d'Alenson de personnaige ghespeelt hadde binnen der stede van Andtwerpen ende meer andere steden, wel meenende met zyn moorderie voort te gaene twelcke blyckelyck ghenouch was, nemaer alzo men den ghemeente wilde doen verstaen dat tzelve maer en was een misverstant, omme hemlieden in ruste te stellen, wel meenende daarmede denzelven Ducq alzo weder an te nemen, ende principalick my, Lucas van de Velde, als overdeken van alle d'ambochten binnen Brugghe, wierden de voisen van alle dekens alsdoe vergadert tweemaal ommeghevraecht ende gherecolleert my wel meenende daerduere te winnen, maer ic bleef by myn refuus van den voornoemden Ducq d'Alenson t'accepteren, ende alle de

ander dekens die volgden myn advys, zeggende wy en begheerden gheen gouverneur die ons zochte te vermoorden.

6. Voort wiert daernaer vertoocht, om eenen nieuwe landtraedt op te rechten van de zeventhien landen waervan hoofd zoude gheweest hebben den prince van Oraigne, ende wierden ten dien fyne alle de dekens nevens my ais overdeken ghedachvaert in 't collegie, ende wiert alsdoe oock mede vertoocht ende verzocht hoe men de beste middele zoude vynden omme up te brynghen de somme van vichtich duisent guldenen ter maendt tot betalen van de garnisoenen, up alle welcke vertooghen ic, Lucas, als overdeken eerst ghevraecht zynde, hebbe die van den collegie altyts ghepaeyt met eeneghe redelicke excusen, zeggende : mynheeren de ghemeenten zyn ghenouch belast, het waere beter dat wy eenen anderen wech inghynghen ende met onse ghebueren sproken om een goedt accordt te maken met onsen prince, omme welcke redenen ic 's anderdaechs alleene wiert ghedachvaert in 't collegie wel meenende van zulcke propoosten my die te doen erroupen, want zy dochten hadden zy my connen verwinnen alle d'ander dekens zouden wy naerghevolcht hadden duerdien zy alle naer my hoorden, als wel wetende dat ic altyts naer den paeis haecte ende die verzochte, ende duer myn versterck vervolch in zulcx, wiert van den raedt van mynheere den prince van Simay.

7. Ten anderen hebbe ic, van de Velde, daernaer ghepraticqueert ende gheproponeert een goede propositie omme te beter te commen tot myn goet voornemen ende intentie, te weten : alzo ic zach dat de poorterie niet betraut en was om an de poorten te waecken, nemaer wiert de wacht alleene ghedaen by de soldaten omme alzo by de geusen te beter te spelen huerlieder spel, want de maere alsdoe ghyncy datter noch X^c soldaten van buuten in de stadt zouden ghecommen hebben twelcke gheschiet zoude hebben zonder myn goet debvoir, hebbe verzocht als overdeken by requeste an Zyn Excellentie den prince van Simay alsdat de poorterie zoude mueghen by daghe ende by nachte an de poorten nevens de soldaten omme alzo daerby te beletten het voornemen van de protestanten van het incommen van de soldaten, twelcke my by appostille up dezelve requeste gheconsenteert wiert, die ic met noch ander bewysen onder my hebbe rustende, twelcke waecken een groote ruste was voor deguene die waeren van de catholycke religie ende daerby oock benomen wiert veel excurssiën die daghelycx ende by ontyden gheschieden van de garnisoenen in de stede ligghende, ende was oock de middel om alzo meester to worden van dezelve garnisoenen, overmidts ic alle d'ander dekenen verwilligde ende de ghemeenten die volgden my naer, twelcke ghemerct by Zyn Excellentie Simay vanck in zynen raedt van de vermaecken de wet, nemaer alzo dezelve Zyne Excellentie naer myn intentie te langhe tenderende, hebbe hem mondelynghen anghesproken zeggende : « Uwe Excellentie zal believe

voort te gaene in 't vernieuwen van de wet ofte anderssins zoude mueghen gheschieden dat ghy zelve verhaest zout mueghen worden.

8. Gheduerende welck vertouwen van vermaeckinghe van de wet zo hebbe ic ghegaen ende doen gaen alle nachte ronden zo binnen der stede als ramparden van diere, zomwylen met C, IIc, IIIc ende IIIIc personen t'eenemael, omme also daermede te beletten eenighe vergaderynghe van de guesen ende quaetwillighe, zodat ic zeven zo achte nachten was in waepen ende in onruste, zomwylen my legghende up eenen banck ofte onder een bordex, omme aldaer te verwachten de goede mannen die dezelve ronden waeren gaende omme hemlieden het woort af te nemen ende ander te gheven, ende te hooren wat rapporten zylieden waeren overbrynghende, alle twelcke gheen cleene zaecke en was maer van grooter consequentie, overmidts daeranne hynck lyf ende goedt, want niemant en wilde hem daermede moyen, vreesende dat zylieden daerduere zouden ghecommen hebben in de dignacie van die van der wet ende ghemeente, want also ic dixwils eenighe van de principaelste van Brugghe ende oock eenighe heeren van den Vryen den voortganck ende welvaeren der voornoemde stede van Brugghe was recommanderende, ghaven my voor andtworde: ten dient niemant beter dan ulieden want wy ons daermede niet en moyen overmidts ons die fortuynne van de werelt ende troubelheyte des tyts niet en greyt, ende hemlieden niet goet en vonden hemlieden te stellen in zulcken peryckel, ende omme dese zake te bryngghen ten effecte, hebbe daerinne ghetravaiiliert van ontrent Kerstmisse 1582 tot in meye dat pais gheroepen wiert 1584.

9. Nemaer hebbe noch daer te vooren wederstaen vele facctiën ende ongheregheltheden ende beroerten die de guesen waeren daghelicx voort stellende, ende dat al met een modestie ende schoon spreken, ende zomwylen met grammen moede, overmidts ick ghefondeert was up 't woort van Zyn Excellentie, dewelcke my dicwils zwoer up zyn E(ere?) dat zyne wille ende de myne eens waeren, ende dat ic niet ophouden en zoude van altyts met myn goet voornemen voortgaen zoude, twelcke ick also dede, ende bleef daerduere in zynen raedt, deur de goede debvoiren ende stouticheit die ic alle daghe was bedryvende tot welvaeren van alle de goede catholicken der stede van Brugghe, ende omme dezelve te bryngghen tot een goet accordt ende onder de obediëncie van den conynck van Spaingnien, twelcke in het uuythende also gheschiede uuyterlyck duer myn debvoir zo voorseyt es, twelcke blyckelyck es niet by één ofte meer personen maer duisent in manieren van spreken jae van de gheheele stadt, hoewel ic nochtans daarvan cleene recompense ghehadt hebben, zommeghe vremdelynghe ofte groote meesters hadden 't moghen wesen die zulcx ghedaen hadden, zouden daarvan haerlieder leven lanck jae alle zyne naercommers eeuwelick gheloont ghewesen zyn, tzy met eenighe donnatien van offitiën ofte andere middelen, hoewel ic nochtans verteert ende gheconsumeert hebbe bedt als

III duusent guldenen, want gheduerende dezelve troublen, also ic my daer te vooren was gheneerende in mynen styl ende neerynghe van draperie, en hebbe niet connen negociëren, nemaer ghynck al verlooren, ende stelde my dicwils ghenouch, om my, myn wyf, kynderen ende goedt al te verliesen, overmidts de verbitterheyte van eenyghelick die altyts op my roupende waeren, nemaer de ghenade heeft my altyts bewaert ende noch doet totten daghe van hedent, dan also ick nu tot myn daghen van ouderdom ghecommen bem, vynde my fruystre van tghonne behoorde gheconquesteert t'hebben in myn jonghe daghen daer van myn goede affectie dewelcke ic oyent God, den conyng ende goede catholycken metgaders de stede van Brugghe ghedreghen hebbe, my bedwonghen heeft tzelve niet te connen voorby te laeten gaene, met hope die ick nochtans hebbe van alle deghonne die dit jeghenwoordich cort verclaers zullen zien ofte hooren lesen, wesende lieden van verstande, zullen my weynschen ende ghenon alle duecht ende voorspoet.

10. Voorts hebbe ic oock wel willen verhalen hoe ick op eenen tyt achter straete commende, ghevonden hebbe het princens volck loopende met grooten spot ende geckerie met eenen broeder Pauwels, religieulx van 't clooster van Sint-Andries, aenghecleet om messe te doen, hem leedende naer de vanghenesse, duer welcken bynaerst een beroerte zoude ghecommen hebben, ende eenyghelyck adresseerde an my omme tzelve spot te vrecken ofte den priester wederomme uuyt huerlieder handen te lichten, zo datter eenighe capiteyn van de poorterie, noch gues zynde, oock an my adresseerden ten fyne ick het ghemeente paisieren zoude, twelcke ic also dede ende ghynck van daeren in 't collegie omme den voornoemden religieulx uuyt vanghenesse t'hebben, twelcke my also gheconsenteert was ende wiert losghelaten, hoewel deguene contrarie de catholycke religie meenden wel dat anders zoude vergaen, overmidts haerlieder predicanten stoutelick waren prekende dat binnen drie maenden al verandert zoude zyn, ende den prince noch voordere van my gheinformeert zynde, corts naerdre hy de wet van Brugghe vermaect hadde, heeft ghecooren ende my ghemaect capiteyn van de poorterie, ende moeste hem alle daghe gaen groeten, daerduere ic van de ghemeente daghelicxs vele quade spyteghe woorden was hoorende omdat ick den pais hadde helpen maecken, segghende ende noomende dicquels den quaetden moet hem dit ende dat doen, es dit den pais wy en hebben gheen neerynghe ende zitten in eenen grooten dieren tyt, zodat ic alsdoe in alzo grooten pericle was als van te vooren.

11. Ende ten fyne hebbe hier wel willen vertooghen hoe also op eenen nuchtenstont, opstaende ende alf ghecleet ende onghecleet zynde, bem also gevallen in slaepe duer groote zwaricheit die ic altyts was maeckende, in myn zelve vreesende de groote peryclen daer ic my inghestelt hadde ende oock dat Zyne Excellencie van Simay niet houden en zoude tghuene hy my beloofd hadde, gheduerende welcker slaep es my anghewassen een visioen naervolghende,

te wetene : my dochte dat ic was in zulcken extreme duysternesse dat my dochte alle de weerelt nauwe te zyne, weynsschende dicwils om de doot, en vandaer commende uuyt dezelve duysternesse, dochte my dat ic quam in zulcke schoone clærheit ende lucht dat het scheen te wesen het eeuwich paradys, ende ontwaecken wordende, was blyde van herten, biddende God ter zelver huere duer tzelve dat de stede van Brugghe ende alle de goede ghemeenten zouden moghen commen van de duysternesse daer zy inne zaten, zouden commen totten rechten wech ende onder de obediëntie van huerlieder natuerlicken prince den conynck van Spaignien, twelcke corts alzo geschiede. God hebbe lof. Amen.

SCHETS VAN DE WESTVLAAMSE LANDBOUW
EIND 18e — BEGIN 19e EEUW.

*Het rapport van B.J. Holvoet en zijn belang voor de
« Mémoire statistique du département de la Lys ».*

Op het Rijksarchief te Brugge is een archiefverzameling voorhanden bekend onder naam « Découvertes ». Het bestaan van dergelijke kollekties is voor de hedendaagse archivaris op zijn minst bevreemdend. Het is immers zo dat het in een afzonderlijke reeks plaatsen van nieuw « ontdekte » stukken helemaal tegen het thans bij het klasseren algemeen aanvaarde herkomstprincipe indruist. De 19e eeuwse archivariissen te Brugge hebben echter een materieel